

Tronskiftet och monarkin

Vad som gjorts och sagts de senaste veckorna i samband med Gustaf V:s död och begravning och den nye kungens tillträde har till stor del haft en personlig prägel. Det har, liksom vid dödsfall i allmänhet, talats om den avlidnes förtjänster, deltagande har visats hans näraste, begravningen har framstått som en blandning av sorg och folkligt skådespel. Man förmärker till och med en strävan att betona det personliga momentet, att fingera att det är människan, inte ställningen som är och bör vara det avgörande. Men vad som skett är inte exceptionellt bara på det sättet att en enorm förstoring av det allmänmänniska och ordinarie ägt rum. Manifestationerna har inte gällt endast personer, utan en institution. Vid en statsministers död träder inte hans ämbete i förgrunden; ett tronskifte medför däremot, på grund av arvsrätten, att själva monarkin ställs i blickpunkten. I de sparsamma inlägg som direkt berört detta problem är det också tydligt att starkt skilda uppfattningar står i strid bakom den i stort sett korrekt enhetliga fasaden. Dessa frågor bör nu kunna öppet diskuteras; monarkin står lika litet som något annat i vårt statskick utanför den demokratiska grundsatsen om fri debatt.

Låt oss först i korthet beröra några av de inlägg som gjorts. De mest, ja, kanske de enda tänkbara av kritisk art har publicerats i tidningen *Arbetaren*. Med rätta har särskilt uppmärksammas en artikel av Stig Dagerman, "Sorgens diktatur". Dagerman ser i vad som skett "en svår kränkning av den demokratiska människan", bestående främst däri att "en människa upphöjts på allas bekostnad"; "den vanliga människan har upplevt förödmjukelsen att bli övergiven av alla dem som annars äger fördelen att få föra hennes talan". Av detta drar Dagerman slutsatsen "att folkhemsdemokratin är blottad på känsla för demokratiens inre mening", att monarkins princip är oförenlig med "principen om människans värdighet" och "att det hos huvudparten av de demokratiska opinionsbildarna i detta land inte finns mer demokratisk instinkt än i en kantsten på Stockholms slotts borggård".

Utän tvivel ligger det något berättigat i Dagermans anklagelser. Överdrifter och smak-

lösheter har förekommit, både i de officiella och privata arrangemangen — anordnade för att direkt betraktas av några tiotusent eller hundratusent och för att så långt möjligt förmedlas till hela svenska folket genom pressen — och i beskrivningarna av dessa arrangemang. Överord har fallits i teckningarna av den avlidne och den tillträdande monarken och i uttrycken för sorg och saknad; i en del fall har falskheten varit kväljande. Större enkelhet, större återhållsamhet hade varit klädsam och inte minskat effekten.

Men det domslut Dagerman kommer till är inte desto mindre ohållbart. Demokrati behöver inte innebära, kan inte innebära den jämlikhet som här antydes. En bemärkt människas död kan inte behandlas som "en vanlig människas"; så länge vi har monarki — och vill någon på allvar aktualisera republikfrågan? — kommer vissa personer genom arvets slump i centrum för intresset. I detta fall förelåg en mycket utbredd önskan att bevittna eller läsa om vad som skedde; ostridigt fanns också mycken äkta känsla, beroende på monarkens ålder och på hans populära egenskaper, främst att han uppträdde flärdöst och okonstlat. Kan man inte, sådan situationen verkligen är, kasta om Dagermans resonemang? Har inte publiciteten kring tronskiftet svarat just mot "den vanliga människans" önsknings? Allt tyder på att så är fallet. Och detta bör inte skyllas på pressen annat än såtillvida som denna, liksom all publicitet, måste accentuera det folkliga och ovanliga. Sorgespel och skådespel lockar, falska åthävor likaväl som äkta saknad har vid dylika tillfällen funnits, oberoende av de moderna formerna för meddelelse och propaganda.

Medan reflexioner av Dagermans typ är ett välbehövligt salt, ter sig en rad inlägg som försök att politiskt profitera av vad som inträffat. Försök görs rent av att utnyttja stämningen till direkt propaganda för en personlig kungamakt; man räknar tydligen med att diskretionen skall drivas till den ytterlighet att kritikerna håller tyst — att man får tala, eller rättare skrika, ensam. Det mest typiska exemplet på denna hållning är högerens huvudorgan. Svenska Dagbladet reagerar öppet mot att monarkin be-

tecknas som parlamentarisk, ehuru detta språkbruk varit självklart sedan demokratins genombrott, och avhånar tanken att kungen skulle vara blott sina rådgivares rådgivare — vilket just är parlamentarismens innebörd. I sorgeshögtidens tecken söker man så saktat bana väg för kungliga aktioner av den art som sedan årstionden ansetts förvisade ur svensk praxis. Att tidningen därjämte med en kammarjunkares ängslighet söker vaka över att både arrangörerna och pressen beter sig fint skall här inte ytterligare beröras — detta fjäsk karaktäriserar publikationen, men är för övrigt utan betydelse.

Mera oskyldig till sina syften, men både ur den historiska sanningens och den demokratiska principens synpunkt betydligt är tendensen att framställa monarken som statsintressets verkliga representant under den gångna tiden. Då den avlidne kungen oavbrutet kallas fredsfurst är detta naturligtvis befogat såtillvida som han säkerligen, liksom vi alla, önskade fredens bevarande; möjligen har också vid ett par tillfällen hans namn med framgång kunnat utnyttjas i utrikespolitiska sammanhang. Men vad som skrivits på detta område är så falskt att många svenska medborgare säkerligen inbillats att det är kung Gustaf V som lyckats bevara oss från krig mot Norge 1905 och hålla oss utanför de båda världskriegen — en uppfattning som varje historiskt bildad person vet vara orimlig, men som andyningsvis eller nästan öppet propageras i tal och skrift. Då härmed förknippas uttalanden om att monarken på grund av sin erfarenhet och sina personliga förbindelser har en speciell förmåga att bedöma utrikesfrågor, måste många dra den utifrån dessa premisser riktiga slutsatsen att han egentligen bör ha beslutanderätten i sådana ting.

Hur långt man just nu kan gå på denna punkt visar en ledande artikel i *Stockholms-Tidningen* i förrgår. Här påstås att liberaler och socialdemokrater haft felaktiga föreställningar om utrikespolitiken: kungen och de konservativa har haft rätt. Liksom för att full-

ända fantasin används Oscar II som exempel. Denne kung visade, sägs det — under hänvisning till docent Lindbergs bok "Kunglig utrikespolitik" —, "insiktsfull bedömning av det utrikespolitiska skeendet", "förståelse för omvärldens realiteter" och "uppriktig strävan att bevara freden". Nu framgår det just av Lindbergs bok — som därför skarpt angripits på konservativt håll — att Oscar II ofta var fången i de mest verklighetsfrämmande föreställningar, att han gång efter annan sökte hjälp i Tyskland mot Norge och att han likaledes vid flera tillfällen reflekterade på en militär svensk aktion mot Norge (ehuru han 1895 inte gick med på dåvarande kronprinsens önskan om krig). De handlingar som Oscar II egenmäktigt begick var i själva verket sådana att två av hans utrikesministrar (Hochschild och Lagerheim) betecknade handlingar av denna art som till ytterlighet olämpliga eller till och med förrådiska. Det går bra långt då en liberal tidning under förtigande av alla obekväma fakta — och nästan alla fakta är i detta sammanhang obekväma — vill uppställa denne monark som förebild för de svenska partierna.

En egendomlig brist på förståelse för den parlamentariska demokratin visar också de tidningar som söker använda korrekta banala yttranden av den nye kungen som vapen i den inrikespolitiska striden. Gustaf VI Adolfs varning mot "formskären" blev i *Stockholms-Tidningens* tolkning ett "kungsord" mot det nuvarande regleringsväsendet; hans lika rimliga ord vid den stora paraderna blev för *Expressen* ett avståndstagande från överdriven disciplin och uniformsvång. Dagens *Nyheter* delar i båda dessa frågor den angivna uppfattningen i sak. Men låt oss inte göra de ostridiga satsen, vilkas uttalande det kungliga yrket kräver, till stridsmedel; en kung som söker ingripa i partistriderna vill ingen demokrat ha, och bättre vapen behövs än hårdagna tolkningar av "kungsord".

En analys av parlamentarismen och dess utveckling hos oss skall ges i följande artiklar.